

การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทหน้าที่ทางคติชนของสำนวนจีน ทางพุทธศาสนากับสำนวนไทยที่มีความหมายใกล้เคียงกัน¹

พริยา สุรขจร²

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาเปรียบเทียบสำนวนจีนทางพุทธศาสนากับสำนวนไทยที่มีความหมายใกล้เคียงกันในเชิงบทบาทหน้าที่ทางคติชน โดยจำแนกออกเป็น 3 ประการตามแนวทางของวิลเลียม บาสคอม (William Bascom) คือ 1) บทบาทหน้าที่ในการอธิบายกำเนิดและที่มา 2) บทบาทหน้าที่ในการอบรมระเบียบสังคมและรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม และ 3) บทบาทหน้าที่ในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคล ทั้งนี้ เพื่อให้เข้าใจกลุ่มชนในสังคมนั้นๆ รวมทั้งทิศทางของคติชนในการรักษาความมั่นคงทางวัฒนธรรมและความเป็นไปในสังคม

คำสำคัญ พุทธศาสนา คติชน บทบาทหน้าที่ สำนวนจีน สำนวนไทย การศึกษาเปรียบเทียบ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาคุญบัณฑิตเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบสำนวนจีนทางพุทธศาสนากับสำนวนไทยที่มีความหมายใกล้เคียงกัน” (A Comparative Study of Buddhist Chinese Idiomatic Expressions and Thai Idiomatic Expressions with Similar Meanings) สาขาวิชาภาษาจีน ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาจีนธุรกิจ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

1. บทนำ

พุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรมและเป็นแหล่งแห่งความเจริญของภาษาทั้งจีนและไทย เรื่องราวหรือเนื้อหาในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาและภาษาบาลีสันสกฤตเป็นแหล่งใหญ่และเป็นเครื่องมือในการประพันธ์งานวรรณคดี วรรณกรรม หรือกวีนิพนธ์ต่างๆ มาทุกยุคสมัย แน่แน่นอนว่าเมื่อพุทธศาสนาและภาษาบาลีสันสกฤตเป็นเครื่องมือในการสร้างผลงานต่างๆ การเกิดสำนวนซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะทั้งในภาษาจีนและภาษาไทยที่สะท้อนที่มาหรือส่วนประกอบสำคัญที่มาจากพุทธศาสนา จึงปรากฏให้เห็นอยู่มากมายในงานต่างๆ เหล่านั้นด้วย

การเกิดสำนวนต่างๆ ขึ้นในภาษานั้นมีจุดมุ่งหมายหลายประการที่เหมือนกันกับเป้าหมายของการใช้ภาษา กล่าวคือ เพื่อบอกเล่าแสดงสาร ใช้เป็นพลังในการเสนอความคิดเห็น ต้องการกระตุ้นเร้าเร้าเพื่อเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง และทำให้เกิดสุนทริยะทางอารมณ์ เกิดความงดงามทางภาษาขึ้น (ประภาศรี สีหอำไพ, 2550: 21) สำนวนโวหารต่างๆ นอกจากจะมีหน้าที่และเป้าหมายในการสื่อสารข้อมูลต่างๆ ดังกล่าวแล้ว สำนวนโวหารยังทำหน้าที่เสมือนเป็นหนึ่งในข้อมูลทางวัฒนธรรมที่นำเอาความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และความรู้สึกต่างๆ ถ่ายทอดสืบต่อกันมาอย่างยาวนานด้วย

ถือได้ว่า สำนวนเป็นข้อมูลประเภทมุขปาฐะ (Verbal) ที่ใช้
ถ้อยคำเป็นสื่อในการบอกเล่าสืบทอดความหมาย จัดเป็นคติชน³
ประเภทที่ใช้ถ้อยคำที่แสดงออกถึงศิลปวัฒนธรรมของชาติ เพื่อ
สะท้อนสภาพสังคมในด้านค่านิยมและความรู้สึกนึกคิดของสังคม
เวลานั้นว่า ต้องการหรือไม่ต้องการสิ่งใด เมื่อเกิดข้อมูลประเภทนี้
และมีการนำไปใช้หรือทดลองแล้วว่าเป็นจริง เป็นสิ่งที่ดีหรือมี
ประโยชน์ ก็จะเกิดการบอกกล่าวต่อๆ กันไป เกิดการจดจำ และสั่ง
สอนตกทอดเป็นมรดกทางภาษาและสังคมต่อไป (อารี ถาวรเศรษฐ์,
2546: 162)

การศึกษาบทพหุหน้าที่ของคติชน โดยผ่านข้อมูลมุขปาฐะ
แบบสำนวน ทำให้ทราบว่าสำนวนสามารถทำหน้าที่ช่วยแนะนำ
บอกกล่าว สั่งสอน และควบคุมพฤติกรรมในสังคมได้ ตัวอย่างเช่น
การใช้สำนวนไทยเพื่อย้ำความหมายที่ต้องการสื่อหรือให้คำพุดมี
น้ำหนักขึ้น โดยไม่ได้มุ่งสั่งสอนผู้ใดโดยเฉพาะ เช่น ใจพระ ตคนรก

³ คติชนวิทยา เป็นศาสตร์ที่เกิดขึ้นมาในราวคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยมาจากคำว่า Folk-Lore
ซึ่งหมายถึง ความรู้เกี่ยวกับชาวบ้าน เป็นคำที่นักวิชาการชาวอังกฤษชื่อ วิลเลียม ธอมส์
(William Thoms) ได้บัญญัติขึ้นใน ค.ศ. 1846 (สิราพร ณ ถลาง, 2552: 3) เป็นศาสตร์ที่
ศึกษาเรื่องราววิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ จินตนาการและความรู้สึกของชาวบ้านโดยผ่าน
ทฤษฎีที่ใช้ในการตีความ เพื่อทำความเข้าใจสิ่งที่ชาวบ้านต้องการจะสื่อผ่าน โดยสามารถ
มองได้หลายแง่มุมคือมองผ่าน โครงสร้างตัวบท (text) บริบท (context) และบริบททาง
สังคม (social context) ด้วย คติชนวิทยาจึงเป็นวิชาที่ศึกษาถึงความรู้อย่างต่างๆ ของกลุ่มชน
หรือเรียกรวมว่า คติชน

ทั้งเป็น ชายสามโบสถ์ เป็นต้น หรือการใช้สุภาษิตเพื่อให้เป็นคติสอนใจผู้คนให้ปฏิบัติตาม เช่น คนดีผีคุ้ม คนร้ายตายขุม ให้ทุกข์แก่ท่าน ทุกข์นั้นถึงตัว แพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร ปิดทองหลังพระ เป็นต้น

สำนวนจีนก็มีลักษณะเป็นข้อมูลมุขปาฐะเช่นกัน แต่ต่างกับสำนวนไทยตรงที่ สำนวนไทยและสุภาษิตไทยนั้น มีความหมายลักษณะและหน้าที่ที่ใกล้เคียงกัน ส่วนใหญ่จึงใช้คำทั้งสองประเภทเป็นกลุ่มคำเดียวกัน (อารี ถาวรเศรษฐ์, 2546: 163) ส่วนสำนวนจีน (成语 chéngyǔ) นั้นจะต่างกับสุภาษิตจีน (谚语 yànyǔ) ตรงที่ สำนวนจีนเป็นกลุ่มคำที่มีรูปแบบเฉพาะมักประกอบด้วยโครงสร้าง 4 อักษร และมีลักษณะเป็นภาษาหนังสือซึ่งพัฒนามาจากสุภาษิตจีน สุภาษิตจีนถือว่าเป็นข้อมูลมุขปาฐะ เพราะมีลักษณะเป็นประโยคสำเร็จรูปที่สืบทอดกันมาแบบปากต่อปาก มีรูปแบบเป็นภาษาพูดมากกว่าสำนวน แต่เมื่อมีการพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดจากปากต่อปาก เป็นการจดลงหนังสือหรือมีการบันทึกไว้ สุภาษิตบางประโยคจึงกลายเป็นรูปแบบสำนวนด้วย บางครั้งจะพบว่า บางสำนวนก็มีลักษณะมากกว่า 4 อักษรได้ ดังนั้น จึงถือได้ว่า สำนวนจีนเองก็มีลักษณะที่เกิดมาจากข้อมูลมุขปาฐะแบบสุภาษิต เมื่อสำนวนจีนมีลักษณะเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมดังกล่าวเช่นเดียวกับสำนวนไทยแล้ว ย่อมมีบทบาทหน้าที่ทางคติชนในการช่วยแนะนำ บอกกล่าวสั่งสอน และควบคุมพฤติกรรมในสังคมได้เช่นกัน ดังเช่น

1) 求人不如求己

Qiú rén bù rú qiú jǐ

ขอร้อง คนอื่น เทียบไม่ได้กับ ขอร้อง ตนเอง⁴

หมายถึง ขอร้องคนอื่นสู้ขอร้องตัวเองไม่ได้

2) 不经一事，不长一智

Bù jīng yī shì, bù zhǎng yī zhì

ไม่ ผ่าน หนึ่ง เรื่อง ไม่ เกิด หนึ่ง ปัญญา

(ไม่ผ่านเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ก็จะไม่เกิดปัญญา)

หมายถึง ถ้าไม่ผ่านเหตุการณ์นั้นๆ มา ก็จะไม่เกิด
ปัญญาหรือไม่มีประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ

3) 一朝被蛇咬，三年怕草绳

Yī zhāo bèi shé yǎo, sān nián pà cǎo shéng

หนึ่ง เข้า (พอ เมื่อ) ถูก งู กัด สาม ปี กลัว หูร่า เชือก

(พอถูกงูกัดหนึ่งครั้ง กลัวเส้นเชือกไปสามปี)

หมายถึง หากเคยเจอความลำบากในเรื่องใดๆ มาก่อน
ก็จะกลัวเรื่องประเภทนั้นหรือทำนองเดียวกันในภายหลัง

ด้วยเหตุนี้ เมื่อสำนวนทั้งจีนและไทยมีบทาพหน้าที่ทาง

คติชนดังกล่าว การศึกษาบทาพหน้าที่ของคติชนที่มีต่อสังคมใน
ทิศทางนี้จึงรับแนวคิดมาจาก ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism)
ของ มาลินอฟสกี (Malinowski) ผู้เป็นนักมานุษยวิทยาผู้บุกเบิก

⁴ สำนวนจีนที่นำมาใช้เป็นตัวอย่าง จะแปลความหมายตามตัวอักษรก่อน หากไม่เป็นที่
เข้าใจในภาษาไทย จะแปลรวมความอีกครั้งไว้ในวงเล็บในบรรทัดต่อไป

ทฤษฎีนี้โดยใช้ข้อมูลจากตำนานปรัมปรา (myth) เป็นหลัก(สุกัญญา
สุจฉายา, 2549: 3) ทฤษฎีหน้าที่นิยมนี้มองว่า “วัฒนธรรมในส่วนที่เป็น
คติชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่าประเภทต่างๆ เพลง การละเล่น การ
แสดง ความเชื่อ พิธีกรรม ล้วนมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของ
มนุษย์ทางด้านจิตใจ และช่วยสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคง
ทางวัฒนธรรมให้แก่แต่ละสังคม ดังนั้น การศึกษาวัฒนธรรมที่เป็นคติ
ชนจึงควรศึกษาในบริบททางสังคมนั้นๆ เพื่อให้เห็นความ สำคัญ
ของข้อมูลประเภทคติชนที่ช่วยให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง”
(ศิริพร ณ ถลาง, 2552: 360)

นักคติชนวิทยา วิลเลียม บาสคอม (William Bascom)
ผู้เขียนบทความแนวบทบาทหน้าที่นิยมซึ่งเห็นด้วยกับแนวทางของ
มาลินอฟสกี ได้เขียนบทความชื่อว่า “Four Functions of
Folklore” ในปี ค.ศ. 1954 ซึ่งกล่าวถึงเรื่องบริบททางสังคมของคติ
ชนและบทบาทหน้าที่ของคติชนในสังคมไว้ โดยบาสคอมได้เสนอ
บทบาทหน้าที่ของคติชนไว้ทั้งหมด 4 ประการ ซึ่งมีความเหมาะสม
ที่จะนำมาใช้ในการศึกษาเพื่อให้เข้าใจกลุ่มชนในสังคมนั้นๆ รวมทั้ง
ทิศทางของคติชนในการรักษาความมั่นคงทางวัฒนธรรมและความ
เป็นไปในสังคมด้วย ดังจะได้กล่าวในลำดับต่อไป

2. แนวคิดและบทบาทหน้าที่ของคติชนตามแนวทางของบาสคอม

บทบาทหน้าที่ของคติชนตามแนวทางของบาสคอมนั้น บาสคอมชี้ให้เห็นว่า คติชนแต่ละประเภทอาจมีบทบาทที่แตกต่างกันได้ หรือบางประเภทอาจมีบทบาทหลายอย่าง ตัวอย่างเช่น การใช้ภายิตของกลุ่มชนบางกลุ่มในการตัดสินใจตัดสินคดีความ⁵ การใช้ตำนานหรือนิทานเพื่อให้เห็นความสำคัญของสิ่งที่ควรปฏิบัติ หรือการใช้บทเพลงเพื่อเสียดสีสังคมในยุคนั้นๆ เป็นต้น (สุกัญญา สุจฉายา, 2549: 5-6) บาสคอมได้เสนอบทบาทหน้าที่ของคติชนไว้ทั้งหมด 4 ประการ ได้แก่

- 1) คติชนใช้อธิบายที่มา เหตุผล และความสำคัญในการทำพิธีกรรม
- 2) คติชนให้การศึกษาและขัดเกลาสังคมที่ใช้ประเพณีถ่ายทอดกันแบบมุขปาฐะ
- 3) คติชนช่วยรักษามาตรฐานและแบบแผนของสังคม

⁵ การใช้ภายิตในการตัดสินคดีความนั้น บางกลุ่มชนในแอฟริกา เช่น ชนเผ่าจาโบ (Jabo) ที่อาศัยอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของสาธารณรัฐไลบีเรียในแอฟริกาตะวันตก มีการนำภายิตมาช่วยในขั้นตอนของการวิเคราะห์หรือตัดสินเรื่องทางกฎหมาย โดยหากผู้ใดสามารถใช้หรือภายิตได้มากกว่าผู้หนึ่งก็จะยิ่งได้รับการยกย่องหรือนับถือให้เป็นผู้รู้หรือนักกฎหมาย หากอ้างอิงภายิตมาผิดหรือนำภายิตมาใช้อย่างผิดความหมาย จะทำให้การพิจารณาตัดสินผิดพลาดได้ โดยจะมีการกล่าวถึงภายิตในคำร้องก่อนการพิพากษาคดี ในคำให้การหรือการเบิกพยาน และในขั้นตอนของการพิจารณาพิพากษา เป็นต้น (Herzog, Herskovits & Tagbwe, cited in Bascom, 1954: 348)

- 4) คติชนให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้กับความ
คับข้องใจของคนในสังคม

อาจกล่าวได้ว่า คติชนมีบทบาทหน้าที่ในการรักษา
เสถียรภาพทางวัฒนธรรมในสังคมที่สำคัญยิ่ง

แนวคิดของบาสคอมที่เสนอบทบาทหน้าที่ทั้ง4ประการ
ของคติชนไว้ดังกล่าวนี้ มีผู้นำมาปรับความคิดและประเด็นในการ
นำเสนอโดยยึดหลักแนวทางทั้ง4อยู่เสมอ บางหัวข้อวิจัยอาจจะ
นำเสนอบทบาทเป็น3ประการ แต่บางหัวข้อวิจัยอาจจะนำเสนอ
บทบาทเป็น 5 ประการก็ได้ ดังนั้น ในงานวิจัยนี้จึงได้ประยุกต์รวม
เอาความคิดในหัวข้อต่างๆ ทั้ง4ประการมาจำแนกใหม่ให้เห็น
บทบาทหน้าที่หลักของคติชนในตำนานพุทธศาสนา โดยแบ่ง
ออกเป็น 3 ประการ ดังนี้

- 1) บทบาทหน้าที่ในการอธิบายกำเนิดและที่มา
- 2) บทบาทหน้าที่ในการอบรมระเบียบสังคมและรักษา
มาตรฐานพฤติกรรมของสังคม
- 3) บทบาทหน้าที่ในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจ
ของบุคคล

ดังที่ทราบกันว่า พุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรม
ดั้งเดิมทั้งหลายของประเทศจีนและประเทศไทย จึงมีความสัมพันธ์
เกี่ยวเนื่องกับภาษาอย่างแยกจากกันมิได้ ศาสนาพุทธมีอิทธิพล
แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของชาวจีนและชาวไทยมาอย่างยาวนาน ทำ

ให้เกิดคติความเชื่อต่างๆ ที่สะท้อนแนวคิดของพุทธศาสนาขึ้น และทำให้เกิดภาษาที่ต้องการนำมาใช้สื่อสารถ่ายทอดเรื่องราว แนวคิด ความเชื่อต่างๆ เหล่านั้น และเพื่อแสดงถึงเอกลักษณ์ทางภาษาคำนิยม อุดลักษณะหรือภูมิปัญญาเฉพาะของชาติตน รูปแบบของสำนวน ไวยากรณ์ คำพังเพย หรือสุภาษิตต่างๆ จึงเกิดขึ้น เพื่อแสดงถึงรูปแบบศิลปวัฒนธรรมทางภาษาที่มีเฉพาะชนชาติ ดังนั้น สำนวนต่างๆ ของกลุ่มชนจึงเป็นคติชนที่สืบทอดกันมาประเภทหนึ่ง ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ทางภาษา และมีบทบาทหน้าที่ทางสังคมด้วย

การวิจัยนี้จึงมุ่งเปรียบเทียบบทบาทหน้าที่ของคติชนในสำนวนจีนและไทย เพื่อให้เห็นถึงลักษณะที่เหมือนกัน ร่วมกันหรือต่างกัน โดยยึดหลักทั้ง 3 ประการข้างต้น ดังต่อไปนี้

2.1 การเปรียบเทียบบทบาทหน้าที่ในการอธิบายกำเนิดและที่มา

แนวคิดที่บาทสคอมเสนอไว้นั้น เดิมทีหมายถึงการอธิบายกำเนิดและความสำคัญของพิธีกรรมของกลุ่มชนในสังคมนั้นๆ โดยหน้าที่ที่สำคัญของพิธีกรรม คือ ให้ความมั่นคงทางจิตใจ ปลอบประโลมใจให้มีความสบายใจเกิดขึ้น เป็นที่พึ่งทางใจให้กับผู้คน และมักมี “ตำนาน” เพื่อใช้ในการอธิบายเหตุผลและที่มาของพิธีกรรมด้วย ดังนั้น หากนำมาวิเคราะห์ในด้านสำนวนโวหารแล้ว ที่มาของสำนวนโวหารต่างๆ นั้น จึงมีความสำคัญเพื่อเน้นย้ำหรืออธิบายความสำคัญของสำนวนโวหารเหล่านั้นด้วยเช่นกัน

สำนวนทางพุทธศาสนาของจีนและไต้หวัน บางสำนวนมีที่มาจากตำนานหรือเรื่องเล่าเรื่องเดียวกัน บางสำนวนมาจากเรื่องคล้ายกัน โดยมีรายละเอียดต่างกันไป หรือบางสำนวนก็มาจากคนละตำนานกัน แต่มีความหมายเดียวกัน ตัวอย่างเช่น

สำนวนที่มาจากเรื่องเล่าจากพุทธประวัติ ได้แก่

1) 群魔乱舞

Qún mó luàn wǔ

กลุ่ม มาร อลหม่าน เต้นรำ

(หมู่มารเต้นรำกันอย่างอลหม่าน)

หมายถึง การกระทำของกลุ่มคนที่เลวร้าย คอยขัดขวางผลหรือประโยชน์ของผู้อื่น ก่อความเดือดร้อนหรือทำความเสียหายแก่ผู้อื่น

สำนวนจีนนี้มีความหมายใกล้เคียงกับสำนวนไทย คือ

มารผจญ หรือ มารประจัญ

หมายถึง ผู้ที่คอยขัดขวางไม่ให้สำเร็จประโยชน์ หรือผู้คอยขัดขวางไม่ให้ทำอะไรได้สำเร็จสมประสงค์

ที่มาของสำนวนทั้งสองนี้มาจากตำนานพุทธประวัติเรื่องเดียวกัน ตอนที่พระพุทธเจ้ามีชัยชนะเหนือพญามาร เนื้อหาหลักของเรื่องเหมือนกัน แต่ต่างกันตรงรายละเอียดปลีกย่อย เนื้อหาทางตำนานไทยที่เราทราบกันนั้น คือ พญามารพร้อมเหล่ามารจำนวนมากมายทำร้ายขัดขวางพระพุทธเจ้าไม่ให้บรรลุโพธิญาณแสวงหา

หนทางคับทุกขั้ได้ แต่พญามารพ่ายแพ้กกลับไป เหล่าธิดามารทั้งสาม
นางคือ นางคันทมา นางอรดี (ความเกลียดชัง) และนางราคา (ความ
ทะยานอยาก) (มุลินีสังเขปวิปัสสนากรรมฐานในพระสังฆราชูป-
ถัมภ์, 2556: 16) เมื่อเห็นบิดาพ่ายแพ้จึงขออาสาไปขัดขวางพระพุทธ
เจ้า แต่สุดท้ายก็ต้องพ่ายแพ้กกลับไปเช่นกัน

ในส่วนเนื้อหาทางตำนานจีนนั้นเล่าว่า พญามารได้ส่งเหล่า
มารทั้งหลายมาขัดขวางการบำเพ็ญเพียรของพระพุทธเจ้า โดยส่ง
มารสาวทั้งสามมาก่อน จากนั้นจึงได้ส่งมารอีกสี่ตนตามมา โดยให้
แปลงเป็นพระราชบิดา พระราชมารดา พระมเหสีและพระโอรส
ของพระพุทธเจ้า โดยมารำให้ขัดขวาง อ้อนวอนให้ล้มเลิกความตั้ง
พระทัย และสุดท้ายพญามารจึงออกมาขัดขวางด้วยตนเอง แต่ที่สุด
แล้วทั้งพญามารและเหล่ามารทั้งหลายก็ต้องพ่ายแพ้กกลับไป

ตำนานทั้งสองเรื่องถึงแม้จะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่ต่างกัน
แต่ตำนานทั้งสองมีลักษณะแนวคิดที่เหมือนกันคือ ต้องการให้ความ
มั่นคงทางจิตใจ เป็นที่พึ่งทางใจ เพื่อบอกว่า หากเอาชนะสิ่งชั่วยุ
กิเลสต่างๆ ได้ ไม่หลงมัวเมาไปกับสิ่งเหล่านั้น สุดท้ายก็จะเกิด
ปัญญา มีสติ เอาชนะได้ทุกสิ่ง

จะเห็นได้ว่า ตำนานหรือเรื่องเล่าต่างๆ นั้น มีความสำคัญ
กับระบบความเชื่อ และบอกตัวตนของบุคคลในสังคม ตำนานเป็น
เรื่องเล่าที่สังคมใช้สร้างมาตรฐานทางศีลธรรม ตำนานจึงเป็นสิ่งที่
บ่งบอกอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชน (ศิริพร ณ ถลาง, 2552: 366)

ดังตัวอย่างสำนวนข้างต้น คำนานสะท้อนเรื่องราวของธรรมเนียมการออกรบในสมัยโบราณของจีนและไทยไว้ การออกรบของผู้นำไทยจะนำทัพออกรบด้วยตนเอง แต่การออกรบของผู้นำจีนนั้น จะส่งแม่ทัพนายกองออกรบก่อน แล้วใช้จิตวิทยาพิชัยสงครามเข้าต่อสู้ ดังเช่น มารทั้งสี่แปลงเป็นพระญาติมาหลอกล่อให้ล้มเลิกความตั้งพระทัยของพระพุทธเจ้านั่นเอง

2) 大彻大悟

Dà chè dà wù

ใหญ่ ตลอด ใหญ่ เข้าใจซาบซึ้ง

(การรู้แจ้งโดยตลอดที่ยิ่งใหญ่)

หมายถึง การเข้าสู่สภาพแห่ง “การรู้แจ้ง” อุปมาว่า การรู้แจ้งถึงทุกสิ่ง เข้าใจทุกอย่างทั้งหมด เข้าใจอย่างทะลุปรุโปร่ง
สำนวนจีนนี้มีความหมายใกล้เคียงกับสำนวนไทย คือ
ตรัสรู้

หมายถึง รู้แจ้ง หรือ รู้แจ้งเห็นจริง เมื่อนำมาใช้เป็นสำนวน
อุปมาว่า รู้เอาเองว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้

สำนวนทั้งสองนี้มาจากพุทธประวัติเช่นเดียวกัน ตอนที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ก่อนรุ่งสางในคืนเพ็ญเดือนวิสาขะ ซึ่งตำนานของจีนและไทยนั้นเล่าไว้ตรงกัน
สำนวนจีนนั้นเดิมเป็นศัพท์ทางพุทธศาสนา หมายถึง การรู้แจ้ง เมื่อนำมาใช้เป็นสำนวน ก็ยังคงความหมายว่า เข้าใจทุกอย่างอย่างทะลุปรุ

โปรง ส่วนสำนวนไทย “ตรัสรู้” นั้น โดยทั่วไปเป็นคำที่ใช้กับพระพุทธเจ้าตอนออกมหาภิเนษกรรม⁶ แล้วสำเร็จพระโพธิญาณจึงเรียกว่า “ตรัสรู้” คือ รู้ทางที่จะให้พ้นทุกข์ ได้มรรคผลนิพพานด้วยพระองค์เอง (ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์), 2538:201-202) แต่เมื่อนำมาใช้เป็นสำนวนแล้วนั้น ในปัจจุบันความหมายมีน้อยเปลี่ยนไปในทางเหน็บแนมหรือประชดประชัน ดังเช่น “ใครจะไปตรัสรู้ได้” หรือ “เดียวคงตรัสรู้ได้เอง” เป็นต้น

ถึงแม้สำนวนทั้งสองจะมีนัยทางความหมายแตกต่างกันในปัจจุบัน แต่ก็ยังใช้สื่อความหมายว่า เข้าใจในทุกสิ่ง หรือสามารถเข้าใจเรื่องต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้ง เหมือนที่พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งเห็นความจริงเช่นกัน

2.2 การเปรียบเทียบบทบาทหน้าที่ในการอบรมระเบียบสังคมและรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม

นอกจากคติชนประเภทสำนวนโวหารและสุภาษิตจะทำหน้าที่ให้แนวคิด บอกเล่าและถ่ายทอดที่มาแล้ว ยังมีบทบาทในการอบรมระเบียบสังคมด้วย โดยส่วนมากจะใช้เป็นความเปรียบ เพื่อให้บุคคลต่างๆ ในสังคมได้เรียนรู้ทัศนคติและค่านิยมที่พึงปฏิบัติในสังคมนั้นๆ ว่า สิ่งใดควรทำ หรือ สิ่งใดไม่ควรทำ สิ่งใดเป็นสิ่งดี

⁶ มหาภิเนษกรรม แปลว่า การเสด็จออกบรรพชาของพระพุทธเจ้า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 886)

หรือ สิ่งใดเป็นสิ่งที่ไม่ดี ส่วนวนโวหารต่างๆ เหล่านั้น จะบ่งบอกทัศนคติและค่านิยมที่สั่งสมหรือปฏิบัติกันมา และยังสามารถใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในสังคมอื่นๆ ต่อไปได้

การอบรมระเบียบสังคมและปลูกฝังค่านิยมต่างๆ โดยการใช้นิทานทางพุทธศาสนานั้น ถือเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการสร้างบรรทัดฐานทางพฤติกรรมและจริยธรรมในสังคมได้ เราสามารถเห็นคำที่มาจากนิทานชาดกหรือนิทานสาธกคำสอนต่างๆ เพื่อนำเสนอแนวคิดปรัชญาทางพุทธศาสนา หรือคำเฉพาะจากพระคัมภีร์ต่างๆ โดยมุ่งหวังเตือนสติ สอนใจหรือสั่งสอนศีลธรรมอันดีงามต่างๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นิทานที่มาจากนิทานสาธกที่พระพุทธเจ้าทรงยกเป็นตัวอย่างประกอบการแสดงธรรมเพื่อสั่งสอนพระสาวกให้เป็นเครื่องเตือนสติเตือนใจ ดังเช่น

1) 盲人摸象

Máng rén mō xiàng

ตาบอด คน ลูบคลำ ช้าง

(คนตาบอดลูบคลำช้าง)

หมายถึง ไม่ได้ทำความเข้าใจในเหตุการณ์จนทั่วทุกด้าน ต่างยึดข้อคิดเห็นของตนอย่างมีทิฐิ แล้วทำการคาดคะเนอย่างผิดๆ ถูกๆ

สำนวนจีนนี้มีความหมายใกล้เคียงกับสำนวนไทย คือ

ดาบอดกล้าซ้าง

หมายถึง คนที่รู้อะไรเพียงด้านเดียวหรือจุดเดียว แล้วคิดว่า
ตนเองรู้จักสิ่งนั้นอย่างแท้จริง หรือเข้าใจว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างนั้น

สำนวนทั้งสองนี้มีที่มาจากนิทานสาธกเช่นเดียวกัน สำนวน
จีนนั้นมาจากนิทานสาธกเรื่องหนึ่งในพระสูตรมหาปรินิรวาณสูตร⁷
โดยเล่าว่า ในอดีตพระราชาพระองค์หนึ่งในดินแดนชมพูทวีปได้มี
รับสั่งให้นำช้างมาให้คนดาบอดที่ไม่เคยรู้จักช้างมาก่อน ได้ลอง
สัมผัสว่าช้างนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร คนดาบอดเหล่านั้นเมื่อลอง
จับช้างดูแล้ว พระราชาจึงตรัสถามว่าช้างมีลักษณะอย่างไรบ้าง คน
ดาบอดที่จับขาช้างก็บอกว่า เหมือนดังใบใหญ่ คนที่จับขนหางก็
บอกว่า เหมือนไม้กวาด คนที่จับหางก็บอกว่า เหมือนไม้พลอง คนที่
จับบริเวณท้องก็บอกว่า ทุกคนนั้นทลายผิดหมด ช้างเหมือนกลอง
ใหญ่ต่างหาก คนที่จับใบหูก็บอกว่า เหมือนบั้ง⁸ คนที่จับงาก็บอก
ว่า เหมือนเขาแหลม คนที่จับขวงก็บอกว่า เหมือนเชือกเส้นใหญ่มาก
ต่างได้เคียงกัน ไม่หยุด จนพระราชาทรงพระสรวลถูกพระทัยเป็น

⁷ มหาปรินิรวาณสูตร (Mahāparinirvāṇa-sūtra) หรือเรียกอย่างย่อว่า นิรวาณสูตร (Nirvana Sutra) 《涅槃經》(Nièpán jīng) เป็นพระสูตรที่บรรยายถึงแนวคิดของพุทธภาวะต่างๆ ถือเอาพระองค์ในประวัติศาสตร์เป็นพระองค์ที่ยังทรงสถิตอยู่ โดยพระสูตรนี้ขยายความจากนิพพานของเถรวาทมารวมกับแนวคิดของมหายานที่แตกต่างกับสูตรอื่น (อภิรัช โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, 2551: 187-188)

⁸ บั้งก็ เป็นคำที่มาจากคำจีน แปลว่า เครื่องสานรูปคล้ายเปลือกหอยแครง สำหรับใช้โยกดินเป็นคัน บ้างก็เรียกว่า บั้งก็ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 676)

อย่างยิ่ง นิทานเรื่องนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงเล่าให้เป็นคติสอนใจพระสาวก ณ พระเชตวันวิหาร

ส่วนสำนวนไทยนั้นปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 25 ในส่วนที่ว่าด้วยอุทาน ซึ่งมีเนื้อหาคล้ายกันกับนิทานของทางจีน แต่ต่างกันในส่วนอุปมาของช้าง กล่าวคือ พระราชาเรียกบุรุษคนหนึ่งให้หาช้างมาให้คนตาบอดทั้งเก้าพวกสัมผัส โดยต่างลูบคลำช้างแล้วคนที่จับขา ก็บอกว่า เหมือนเสา คนที่จับขนหางก็บอกว่า เหมือนไม้กวาด คนที่จับหางก็บอกว่า เหมือนสาครดำข้าว คนที่จับตัวช้างก็บอกว่า เหมือนขี้ช้าง คนที่จับหูช้างก็บอกว่า เหมือนกระดิ่ง คนที่จับงาก็บอกว่า เหมือนตอไม้ คนที่จับงวงก็บอกว่า เหมือนงอนไถ ต่างก็เถียงกันจนหาข้อยุติไม่ได้

สำนวนทั้งสองนี้เป็นความเปรียบ ใช้เพื่อเป็นคติสอนใจให้คนในสังคมอย่ามองอะไรเพียงด้านเดียว ต้องทำความเข้าใจภาพรวมหรือเหตุการณ์ทั้งหมดเสียก่อน แล้วจึงพิจารณาความถูกต้องหรือความเป็นจริงนั้นๆ สอนให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีสติ และดำเนินชีวิตในแนวทางปรัชญาพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ในสำนวนทั้งจีนและไทยได้

นอกจากสำนวนทั้งสองจะมาจากนิทานสาธกดังกล่าวแล้ว เนื้อหาในส่วนความเปรียบอุปมาของนิทานสาธกนั้น ก็ยังอธิบายถึงอัตลักษณ์และสภาพของกลุ่มชนชาวจีนและไทยที่เหมือนและต่างกันซึ่งแฝงอยู่ในความเปรียบอุปมาอีกด้วย เช่น คนจีน

จินตนาการว่า พูซ้างเหมือนบั้งก็ ส่วนคนไทยว่า เหมือนกระดิ่ง
เหล่านี้อธิบายถึงสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมนั้นๆ ที่
ใช้เครื่องสานที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ไม่เหมือนกันในการตกแต่ง
หรือใส่สิ่งของต่างๆ บ่งบอกถึงวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์
เฉพาะถิ่นนั้นๆ ได้

2) 种瓜得瓜, 种豆得豆

Zhòng guā dé guā, zhòng dòu dé dòu

ปลูก แตง ได้ แตง ปลูก ถั่ว ได้ ถั่ว

หมายถึง ลงแรงไปอย่างไร ก็ได้ผลออกมาอย่างนั้น ทำ
สิ่งใดเอาไว้ ก็ได้สิ่งนั้นตอบแทน ทำอะไรไว้ ก็ได้ผลตามที่ได้ทำนั้น

สำนวนจีนนี้มีความหมายใกล้เคียงกับสำนวนไทย คือ

หว่านพืชเช่นใด ได้ผลเช่นนั้น

หมายถึง ทำอย่างไร ได้อย่างนั้น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

ทำบุญย่อมได้บุญ ทำบาปย่อมได้บาป ซึ่งสำนวนไทยนั้นตรงกับ
ภาษาบาลีว่า “ยาทิสํ วปะเต พิชฺ คาทิสํ ลภเต ผลํ” แปลว่า “บุคคล
หว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น”

สำนวนจีนนี้มาจากแนวคิดคำสอนหลักของพระพุทธเจ้า ที่
มักปรากฏเป็นหลักธรรมสำคัญในนิทานชาดกหลายๆ เรื่อง เกี่ยวกับ
“กฎแห่งกรรม” ผลจากการกระทำในแต่ละชาติ ในประเทศจีนเองก็

นิทานชาดก⁹ที่เล่าถึงพุทธประวัติในแต่ละชาติในอดีต และชาดกที่
คนจีนแต่งขึ้นมาเอง ไม่มีในพระไตรปิฎก เพื่อนำเสนอแนวคิดกฎ
แห่งกรรมนี้ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมหรือยุคสมัยนั้นๆ ชาดกเรื่องที่เป็น
ตัวอย่างคำสอนนี้ คือ เรื่อง “กวางทอง” (《九色鹿》 Jiūsèlù)¹⁰
ซึ่งให้ข้อคิดคือ ผลที่ได้รับจากการกระทำดีหรือชั่ว นอกจากนี้
สำนวนจีนนี้ยังปรากฏอยู่ในพระสูตรมหาปริณิรวาณสูตรด้วย
เช่นกัน ส่วนสำนวนไทยนั้น ปรากฏเป็นพุทธภาษิตอธิบายว่า บุคคล
หว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น

สำนวนทั้งสองนี้ใช้ความเปรียบอย่างเข้าใจง่าย เพื่อเป็นคติ
สอนใจให้ผู้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติตาม หากคนในสังคมเห็น

⁹นิทานชาดกของจีนนั้น เป็นเรื่องราวชีวิตประวัติในแต่ละชาติของพระพุทธเจ้า ที่ทรงสะสม
บุญบารมีมาตลอด จนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้าย มีทั้งหมด 500 เรื่อง ตรงกับ
“นิบาตชาดก” ของไทยที่เป็นชาดกในพระไตรปิฎกจำนวน 500 เรื่องเช่นกัน

¹⁰นิทานชาดกเรื่องนี้ เป็นเรื่องเมื่อสมัยพระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นกวางทอง โดย
เรื่องราวของทางจีนและไทยคล้ายกันมาก ต่างกันแค่ตรงจุดประสงค์ในการดมหา
กวางทองเท่านั้น เนื้อเรื่องเล่าถึง กวางทองที่งดงามมากตัวหนึ่งได้ช่วยชีวิตชายจมน้ำเอาไว้
กวางทองตัวนี้พูดภาษามนุษย์ได้ จึงได้ขอสัญญาว่า ห้ามบอกที่อยู่ของตนแก่ผู้ใด เมื่อชาย
คนนั้นกลับถึงเมือง ได้ยินว่าแม่สีของพระราชสีนเห็นกวางทองจึงอยากได้ (ทางจีนเล่าว่า
อยากได้หนังมาทำที่รองนั่ง ทางไทยเล่าว่า อยากเห็นความงดงามและความมหัศจรรย์ของ
กวางทองเท่านั้น) ชายคนนั้นจึงทูลพระราชสีนที่อยู่ของกวางทอง พระราชสีนจึงพาทหารไป
ช่วยกันจับ สุดท้ายกวางทองจึงทูลว่า ชายผู้นั้น ไม่สำนึกบุญคุณที่ตนได้ช่วยเหลือไว้จาก
ความตาย พระราชสีนได้ทราบดังนั้นจึงได้รับสั่งลงโทษชายคนนั้นที่ไม่รู้จักบุญคุณของผู้อื่น
แต่กวางทองได้ขออภัยโทษให้ และพระราชสีนสัญญาว่าจะไม่ล่าสัตว์ใดๆ ที่ป่าแห่งนั้นอีก

ความสำคัญจากผลแห่งกรรมดีว่า ทำความดีหรือสิ่งดี ก็ย่อมต้อง
ได้รับผลแห่งความดีนั้นตอบแทน แต่หากทำความชั่วแล้ว ผลแห่ง
ความชั่วนั้นก็ย่อมตอบแทนอย่างแน่นอนด้วยเช่นกัน เมื่อทุกคน
เข้าใจถึงสิ่งที่สำนวนต้องการนำเสนอแล้ว จึงถือได้ว่าสำนวนเป็น
เครื่องมืออันสำคัญยิ่งในการรักษามาตรฐานพฤติกรรมทางสังคมให้
ดำรงอยู่ในระเบียบเรียบร้อยและสงบสุขได้

2.3 การเปรียบเทียบบทบาทหน้าที่ในการเป็นทางออกให้กับความ คับข้องใจของบุคคล

บทบาทหน้าที่ในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจ
ของบุคคลนั้น เป็นบทบาททางด้านจิตใจ อาจกล่าวได้ว่า คติชนมี
บทบาทหน้าที่ในการนำเสนอทางออกให้กับคนในสังคมที่อาจถูก
กีดกันจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว หรือถูกจำกัดอยู่ในภาวะกฎเกณฑ์
ใดๆ ที่หาทางออกไม่ได้ โดยคติชนจะเสนอทางออกที่สามารถ
ปลดปล่อยจิตใจของคนในสังคม เช่น ด้วยการใช้นิทานแนว
จินตนาการเหนือจริงหรือมหัศจรรย์ การร้องเพลง การละเล่น
พื้นบ้านต่างๆ เพื่อผ่อนคลาย ลดความกดดัน หรือให้ความ
เพลิดเพลินแก่ผู้คนในสังคมนั้นๆ บางสังคมจำกัดสิทธิในเรื่องเพศ
ไม่เท่าเทียมกัน โลกของนิทานแนวเพื่อฝันเจ้าหญิงเจ้าชาย หรือมี
พลังอำนาจวิเศษต่างๆ จึงเกิดขึ้นมา เพื่อให้ทุกคนได้ปลดปล่อย
ความทุกข์ใจหรือความกดดันเหล่านั้นไปกับเนื้อหาของนิทาน

สังคมในอดีตหรือแม้แต่ในปัจจุบัน มีการวางกฎเกณฑ์ต่างๆ ขึ้นอย่างมากมาย เพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนหรือรักษามาตรฐานในสังคม จนทำให้คนในสังคมต้องการหาทางออก ตัวอย่างเช่น การห้ามพูดเรื่องต้องห้ามต่างๆ เรื่องเพศ หรือคำหยาบคายในที่สาธารณะ เมื่อห้ามพูดออกมาตรงๆ คติชนแบบสำนวนโวหารจึงเป็นทางออกให้กับคนในสังคมได้เช่นเดียวกับการใช้นิทานหรือบทเพลงต่างๆ เพื่อช่วยลดความอึดอัด กดดันที่ไม่สามารถพูดออกไปได้ โดยการใช้สำนวนต่างๆ แทน ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

สังคมจีนและไทยในอดีตมีลักษณะที่เหมือนกันเกี่ยวกับพระสงฆ์คือ จะไม่นำมาพูดวิจารณ์หรือลบหลู่ดูหมิ่น เพราะเป็นการแสดงความเคารพและเกรงกลัวต่อบาปตามความเชื่อของศาสนาพุทธ แต่หากเห็นสิ่งที่ไม่ดีของศาสนาแล้ว ก็เกิดความคับข้องใจ จะวิจารณ์ใดๆ ก็ทำไม่ได้ จึงต้องใช้ความเปรียบต่างๆ แทน ตัวอย่างสำนวนที่นำคำว่า พระสงฆ์ มาใช้ โดยมีความหมายที่ต้องการว่ากล่าวบุคคลที่มีพฤติกรรมไม่ดี โดยนำมาเปรียบเทียบกับพระสงฆ์ ดังเช่น

- 1) 佛口蛇心
Fó kǒu shé xīn
พระ ปาก งู ใจ
(ปากเป็นพระ ใจเป็นงู)

หมายถึง พุดจาไฟเราะนำฟุ้ง แต่จิตใจโหดร้ายอำมหิต

สำนวนจีนนี้มีความหมายใกล้เคียงกับสำนวนไทย คือ

มือถือสาک ปากถือศีล

หมายถึง ปากพูดว่าตนเองเป็นคนดีมีศีลธรรม แต่ที่จริงแอบ
ประพฤติชั่ว หรือ

ปากปราศรัยใจเชือดคอ

หมายถึง พุดดีแต่ปาก ส่วนใจคิดร้าย

สำนวนบางสำนวนอาจมาจากเพลงพื้นบ้าน โดยมีเนื้อหา
เพื่อให้ผ่อนคลาย สร้างความหวังหรือเป็นกำลังใจให้ รวมทั้งให้
ความเพลิดเพลินด้วย ดังเช่น

2) 善有善报，恶有恶报

Shàn yǒu shàn bào, è yǒu è bào

ดี มี ดี ตอบแทน ชั่ว มี ชั่ว ตอบแทน

(ทำความดีย่อมได้สิ่งดีตอบแทน ทำความชั่วย่อมได้สิ่ง
ไม่ดีตอบแทน)

หมายถึง ทำความดีก็จะได้ผลแห่งความดีตอบแทน ทำ
ความชั่วก็จะได้ผลร้ายตอบแทน

สำนวนจีนนี้มีความหมายใกล้เคียงกับสำนวนไทย คือ

ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

หมายถึง ใครทำสิ่งใดไว้ ย่อมได้รับสิ่งนั้นตอบแทน

สำนวนทั้งสองนี้มีที่มาจากหลักธรรมที่สำคัญและเป็นหัวใจของพุทธศาสนา คือ “โอวาทปาติโมกข์” อันได้แก่ “การทำ ความดี ละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้ผ่องใส” การกระทำความดี และละเว้นการทำความชั่วนั้น เป็นแนวคิดที่แฝงอยู่ในสำนวนทาง พุทธศาสนาทั้งของจีนและไทย การนำเสนอแนวคิดลักษณะนี้ก็ เพื่อให้ง่ายต่อการจดจำและรำลึกไว้ในใจได้ ส่วนมากมักมาใน รูปแบบบทกลอน บทเพลง หรือเพลงพื้นบ้านประจำถิ่นต่างๆ ดัง ตัวอย่างสำนวนจีนที่ยกมาข้างต้นนี้ มีเพลงพื้นเมืองที่เผยแพร่จนร้อง กันติดปากไปทั่วว่า

善有善报，恶有恶报。

不是不报，时辰未到；

时辰一到，一切全报！

Shàn yǒu shàn bào, è yǒu è bào.

Bù shì bù bào, shí chén wèi dào;

Shí chén yī dào, yī qiè quán bào!

ดี มี ดี ตอบแทน ชั่ว มี ชั่ว ตอบแทน

ไม่ใช่ ไม่ ตอบแทน เวลา ยัง ไม่ถึง

เวลา พอ มาถึง ทุกอย่าง ทั้งหมด ตอบแทน

(ทำดียอมได้คิสนอง ทำชั่วยอมได้ชั่วสนอง

ไม่ใช่ไม่มีกรรมสนอง แต่ยังไม่ถึงเวลา

หากพอถึงเวลา ผลกรรมล้วนสนอง)

(Zhū Ruìmín, 2006: 57)

จะเห็นได้ว่า สองท่อนแรกของเพลงพื้นบ้านนี้ ตรงกับ
สำนวนจีนดังกล่าว การนำคำสอนหรือหลักธรรมมาแต่งหรือร้อง
เป็นเพลง หรือกระทั่งเกิดเป็นสำนวนให้จดจำได้ติดปาก เป็นวิธีหนึ่ง
ที่เป็นทางออกหรือทางเลือกให้กับผู้คนได้เลือกเข้ามาผ่อนคลายจาก
ความกดดันที่ถูกกระทำหรือถูกบีบคั้นจากสภาวะใดๆ เป็นการให้
ความหวัง เป็นที่พึ่งทางใจ และเป็นกำลังใจให้ดำเนินชีวิตอยู่ใน
สังคมนั้นๆ ได้ต่อไป จึงอาจกล่าวได้ว่า คติชนในลักษณะนี้มี
บทบาทหน้าที่สำคัญในการช่วยสร้างภาวะสมดุลในจิตใจให้แก่ผู้คน
ในสังคม (ศิริพร ณ ถลาง, 2552: 413)

3. บทสรุป

ดังได้กล่าวมาข้างต้น คติชนแบบถ่ายทอดด้วยถ้อยคำหรือ
มุขปาฐะนั้น มีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาอย่างยาวนาน
ผ่านการถ่ายทอดต่อกันไปทุกยุคสมัย เราสามารถมองเห็นเนื้อหา
ทางด้านความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ ผ่านสำนวน
โวหารหรือสุภาษิตเหล่านั้นได้ รวมทั้งยังมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคม 3
ประการ กล่าวคือ การมีตำนานหรือที่มาที่ช่วยอธิบายอัตลักษณ์ของ
กลุ่มชนได้ การใช้สำนวนสุภาษิตในการให้ความรู้ ชัดเจน ชี้แนะ
แนวทาง ปลุกฝังค่านิยม ควบคุมพฤติกรรม จริยธรรมและสร้าง

มาตรฐานในสังคม และบทบาทในการเป็นทางออกหรือทางเลือกให้กับความคับข้องใจที่ถูกบีบคั้นจากกฎเกณฑ์ต่างๆ ของคนในสังคม กล่าวได้ว่า คติชนมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญยิ่งในการสร้างความมั่นคงทางสังคม ตลอดจนสร้างความมั่นคงทางจิตใจของผู้คนในสังคมไปพร้อมกันด้วย

พุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรมจีนและไทย แม้จะมีคติความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นอยู่ก่อนแล้ว พุทธศาสนาก็ไม่ได้ขัดแย้งกับคติความเชื่อดั้งเดิมเหล่านั้น แต่ผสมผสานซึ่งกันและกันจนกลายเป็นแกนหลักของวิถีชีวิตและระบบความคิดความเชื่อของคนในสังคม ดังเช่น คำสอนของพุทธศาสนาที่ยังคงแพร่หลายอยู่ในปัจจุบัน เช่น เรื่องการรู้จักความพอดี การวางสายกลาง การทำความดีละเว้นความชั่ว กฎแห่งกรรม เป็นต้น พุทธศาสนาจึงมีส่วนปรุงแต่งโลกทัศน์และค่านิยมในการใช้ชีวิตร่วมกันของผู้คนในสังคม (ธิดา สาระยา, 2552:345) ทำให้เกิดมาตรฐานของพฤติกรรมหรือการกระทำต่างๆ ในสังคม การที่พุทธศาสนาจะสามารถเป็นแกนหลักของวัฒนธรรมได้นั้น ก็ไม่พ้นบทบาทหน้าที่ของเครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดอย่างภาษาไปได้ หากภาษาทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดทางพุทธศาสนาก็จะสามารถหยั่งรากลงในจิตใจของผู้คนและแพร่ไปในสังคมได้อย่างทั่วถึงด้วยเช่นเดียวกัน

บรรณานุกรม

- ธิดา สาระยา. (2552). **อารยธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมือง
โบราณ (ในนาม บริษัท วิริยะธุรกิจ จำกัด).
- ประกาศรี สืออำไพ. (2550). **วัฒนธรรมทางภาษา**. กรุงเทพฯ: สำนัก
พิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มูลนิธิส่งเสริมวิปัสสนากรรมฐานในพระสังฆราชูปถัมภ์. (2556).
ฉากชีวิตในพุทธประวัติ. แปลและเรียบเรียงจาก Glimpses
of the Buddha's Life ของท่านอาจารย์โกเอ็นก้า.
กรุงเทพฯ: มูลนิธิส่งเสริมวิปัสสนากรรมฐานในพระสังฆราช
อุปถัมภ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
พ.ศ. 2554**. กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- วิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์), ชุน. (2538). **สำนวนไทย**. กุ
งเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).
- ศิริพร ณ ถลาง. (2552). **ทฤษฎีคติชนวิทยา : วิถีวิทยาในการ
วิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุกัญญา สุจฉายา. (2549). บทนำ : การศึกษาบทบาทหน้าที่ของคติ
ชน. ใน สุกัญญา สุจฉายา (บรรณาธิการ), **พิธีกรรม ตำนาน
นิทาน เพลง : บทบาทของคติชนกับสังคมไทย**, หน้า 1-10.

ชุดคติชนวิทยา. ลำดับที่ 7. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่
ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. (2551). พระพุทธศาสนามหายาน.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อารี ถาวรเศรษฐ์. (2546). คติชนวิทยา (Folklore). กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา.

Bascom, W. R. (1954). Four functions of folklore. *The
Journal of American Folklore*, 67 (266), 333-349.

陈观胜和李培荣. 2005. 《中英佛教词典 A Chinese-English
Dictionary of Buddhist Terms》. Beijing: Foreign
Languages Press.

陈聿东. 2005. 《佛教文化百科》. 文史工具书系列. 天津: 天
津人民出版社.

钟敬文. 2009. 《民俗学概论》. 高等院校民俗学教学参考书.
上海: 上海文艺出版社.

朱瑞琰. 2006. 《佛教成语》. 绘图本通俗佛学丛书. 上海: 汉
语大词典出版社.

ABSTRACT

A Comparative Study on Functions of Folklore of Buddhist Chinese Idiomatic Expressions and Thai Idiomatic Expressions with Similar Meanings

Piriya Surakajohn

This article aims to do a comparative study of Buddhist Chinese idiomatic expressions and Thai idiomatic expressions with similar meanings, analyzing the ways of comparison on functions of folklore according to 4 concepts proposed by William Bascom. The study showed that the comparison could be categorized into 3 functions: 1) Justifying its origins; 2) Being a pedagogic device and exercising social control; 3) Letting people escape from repressions by social pressure. Thus, the purpose of this study is to understand groups of people in a society, including directions of cultural stability and social possibility.

Keywords: *Buddhism, Folklore, functions of folklore, Chinese and Thai idiomatic expressions, comparative study*